

גטין, פרק ראשון – 'המביא גט'

דף ב

הערות ובאורים בפשט

'רבי יהודה אומר: מרקם למזרח ורקם כמזרח, מאשקלון לדרום...' – אם כוונת ר' יהודה להשמיענו את גבולות הארץ, שמהם ולהלן נחשב כחו"ל, ולפיכך המביא גט משם צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם – אם כך, אין די בכך שמוזכר מקומות בודדים, שלא למדנו מהם את גבולות הארץ, (שהרי הגבול אינו בקו ישר, עד שנוכל להעביר קו ולרבע מאותם מקומות שהוזכרו). אולם לפי מה שכתבו התוס' שעיריות אלו מארץ ישראל הן, אלא שכיון שמרוחקות מעיקר הישוב, יש להן דין 'מדינת הים' לענין גטין – לפי זה מובן הדבר, שמשמיענו ר' יהודה מה נחשב מקום מרוחק לענין זה.

אמנם הרמב"ם (הל' תרומות א, ז. וכן ע' בתשובתו, קכו) העתיק משנתנו לענין גבולות הארץ. וצריך תלמוד. (חזון איש אה"ע קמו. וב'כפתור ופרח' פרק יא, למד ממשנתנו בפרטות לענין גבולות הארץ. ע"ש. וע"ע: ברכת אברהם; מצעדי גבר. וראה עוד בענין זה במאמרו הנרחב של הרב מ. עמנואל בחוברות 'המעין' האחרונות).

(ע"ב) 'לפי שאין בקיאיין לשמה' – כבר שאלו התוס' מדוע דוקא בדין 'לשמה' אינם בקיאים, ולא בשאר הלכות כתיבת הגט? ואכן יש שכתבו שנקטו כאן דוגמא להלכה אחת, והוא הדין לשאר הלכות. (ע' מאירי ועוד). והר"ן תירץ (עפ"י מסקנת הסוגיא) שהסופרים, ודאי בקיאיין בהלכות הם, ולא חששו אלא שהבעל שאינו בקי, ישתמש בגט שנכתב לשום אשה אחרת או להתלמד, ויתנו לשליח. תירוצים רבים נוספים כתבו המפרשים.

(לדברי הר"ן, מובן שמספיק שהשליח מעיד שהסופר כתב על פי ציוויו של הבעל, ואין צורך שיעיד שהסופר ידע דין 'לשמה' ופרש שכותב לשמה. וכן יש להוכיח מהתוס'. אכן, גם ללא דברי הר"ן יש מקום לומר (כדעת חלק מן הפוסקים) שמספיקה עדות כזאת, שדבר זה עצמו נחשב כוונת לשמה – ע' בחזון איש אה"ע קג, יד, שהאריך בזה. ומחלוקת גדולה בין הראשונים והפוסקים היא – ע' תוס' בע"ז (כו.). שמשמע שצריך שיוציא בשפתיו, ואף בדיעבד לא די שעושה עפ"י ציוויו הבעל בלבד. וע' ריטב"א כאן, להפך; יש"ש ח; פנ"י כאן ובקו"א; בית שמואל קלא סק"ח. פ"ת שם מהרדב"ו; תורת גטין שם; שו"ת שבט הלוי ח"ג קצד).

'אבל הכא דאתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה' – שיטת המהרי"ק (שורש עב ד"ה אלא נלע"ד. וכ"כ בתשו' מיימונית הל' אישות, ג) שעד אחד אינו נאמן ב'דבר שבערוה', אינו אלא כנגד 'איתחזק', אבל לבירור ספק, נאמן עד אחד. והסביר את קושית הגמרא כפי פשטות הלשון, שכיון שאתחזק איסורא דאשת איש, ממילא הוי דבר שבערוה שאין עד אחד נאמן בו. ומשמע, שאם לא היה כאן 'איתחזק' – היה נאמן. (ומתבאר בדבריו שבדבר שבערוה אינו נאמן אף ש'בידו' הוא. ובוה שונה משאר איסורין. ואמנם, יש לחלק בין דבר שהוא בידו עתה לדבר שהיה בידו בעבר – ע' בית הלוי ח"ב לו; קה"י כאן, ועוד. וכן צ"ל בדברי תשו' מיימוני, שכתב שמועיל ע"א אף בדשב"ע נגד אתחזק כשבידו הדבר).

יש מי שכתב שרוב הראשונים חולקים על דבריו (ע' בית הלוי ח"ב לו שהאריך להוכיח כן). ואכן, הרבה ראשונים כאן גרסו 'והוי דבר שבערוה' ולא 'הוי', והיא קושיא בפני עצמה. (ויש שלא שינו הגרסא, אך פירשוה בתור קושיא נפרדת). וכבר האריכו האחרונים בספריהם בענין זה – שו"ת רעק"א קכד; בינת אדם, שער בית הנשים; פתחי תשובה אה"ע מב סק"ג; חזון איש אה"ע כ. וע' זכר יצחק ח"א כה. עוד הסבירו האחרונים בדרכים שונות, מדוע עדות על הגט נידונת כדבר שבערוה, כאילו מעידים

על מצבה של האשה, אם היא אשת איש או גרושה, ולא דנים עדות זו כנושא נפרד – ע' 'תורת גטין' כאן; שערי ישר ו,א; חידושי הגר"ט; כצאן יוסף (הגר"ח מטלז) – ב; משנת יעבץ – על הרמב"ם (בספר הזכרון לגר"ב דולטי, עמ' עז); אילת השחר ועוד).

ציונים וראשי פרקים, לעיון

(ע"ב) 'עד אחד נאמן באיסורין' – ע' רש"י. והתוס' כאן כתבו שמקור הלכה זו נלמד מ'וספרה לה', הכתוב אצל גדה, שנאמנת היא ללא עדים וראיה. (וכבר האריכו האחרונים לבאר מדוע עדות על גדה איננה עדות בדבר שבערה). וכשמעידה על טהרתה אין זו עדות כנגד 'אתחזק איסורא', לפי שבידה לטבול לאחר שבעה ולהטהר. (ולגבי ראיות נוספות – כלפיהם הרי לא הוחזקה). (תוס', עפ"י מהרש"א. וכ"מ בראשונים). וע"ע שב שמעתא ג,ט יא; קהלות יעקב; שבט הלוי ח"ב נה).
ואם תאמר, מנין שהתורה האמינתה על הטבילה, אולי באמת צריכים עדים על כך, ורק לענין הספירה היא נאמנת, מדכתיב 'וספרה לה'? יש לומר שדבר זה מסברא הוא נלמד ולא מפסוק, שכל שבידה, לא נחשב כ'אתחזק'. (בית מאיר).
והרמב"ן ועוד ראשונים חולקים, שאין ללמוד מנדה, לפי שאי אפשר שלא להאמינה, ואין דנים אפשר משאי אפשר. ויש שמסבירים שלשיטתם נדה נחשבת כ'אתחזק איסורא', ואין זה בגדר 'בידו', שעלולה היא לראות ראיות נוספות, באופן שאין לה שהות להטהר מהם. (ע' בית הלוי ח"ב כג).
יש מי שכתב שלשיטת הרמב"ם שכל ספק אינו אסור מן התורה, אין צריכים נאמנות לעד אחד מדאורייתא, שהרי אינו נאמן כנגד 'אתחזק' אלא בספק, וכל ספק אינו אסור אלא מדרבנן. (פני יהושע). ויש שדחו דבריו. (ע' בית אהרן. ועוד, נפ"מ בדאקבע איסורא, ובכרת, שאף להרמב"ם אסור מדאורייתא. וע' רש"ש).

ואפילו רבי מאיר דחייש למיעוטא... – התוס' בכמה מקומות דנו אם זה שחושש רבי מאיר למיעוט, מדין תורה הוא או מחומרא דרבנן – ע' תוס' סוף יבמות; חולין יא, ועוד. ויש שרצו להוכיח מכאן שהוא מדאורייתא, שאם לא כן, מה מקשה לרבי מאיר, הלא כיון שאינו אלא חשש דרבנן, משום עיגונא הקילו. ודחו ראיה זו בפנים שונות: או משום חזקת אשת איש שמצרפים למיעוט (עתוס' חולין פו), או משום שלא מסתבר שמשום עיגונא יקלו בחשש כזה. – ע' חשק שלמה ובית מאיר. וע' מצפה איתן. (יש להוכיח סברא זו, שמשום עיגונא לא היינו מקלים במקום חשש כזה, אפילו בחשש דרבנן – מלהלן י: ששאלו מאי שנא גט שכשר בו עד כותי, משאר שטרות, והלא כל החשש שמשקר – מדרבנן, למש"כ התוס' (שם ד"ה אי), ולמה לא אמרו דבגט הקלו משום עיגונא? וע"כ דבמקום חשש שקר לא הקלו משום עיגונא. וה"ה הכא. וע' מהר"ם שיף שם). (וראה ב'מרחשת' (ח"ב ב,א) שכתב שמוכח מסוגיתנו שדין 'אין דבר שבערוה פחות משנים' נאמר גם באיסור דרבנן. ואין הוכחתו מדברי הגמרא 'ואפילו ר"מ'... שנקט כהתוס' שמחמיר מדרבנן בלבד, אלא כוונתו כמוש"כ בבית מאיר (אה"ע קלב) שמכך שהוצרכנו לטעם 'משום עיגונא' משמע שבלא"ה לא היה מספיק בעד אחד, הגם שמדאורייתא השטר כשר).

פרפראות לחכמה

טעמים שונים ניתנו על הקדמת מסכת גטין לקדושין, אם מפני שבתורה כך סדרם – 'ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר', או מטעמים אחרים. (ע' רמב"ם בפי"מ ועוד).
ועל דרך המליצה נאמר, שאומרים לו לאדם לפני שנושא אשה: לעולם הדלת פתוחה לפניך להתנתק

מקשר זה, ואין חירותך ניטלת ממך על ידו. (שלא כאותן דעות נכזבות מאומות העולם). ידיעה מקדימה זו כשלעצמה מהוה תנאי ובסיס מוקדם ליציבותם של הקדושין וקיומם. (ראה באיש וביתו פרק ו).

כן ניתנו ע"י הראשונים והאחרונים, רמזים שונים למלה 'גט' (ע' תוס'; מפרשי המשנה ושאר מפרשים). ובשם הגר"א מובא, שאותיות ג' ו-ט' לעולם אינן סמוכות בלשון הקודש (לשני הכיוונים). וזה נרמז בכינוי שכינו 'לספר כריתות' – 'גט'. וכן כתב הר"י אלגאזי בספרו 'קהלת יעקב'. (ולא באו למעט את כל שאר האותיות, שגם ג' ו-ק' לעולם אינן סמוכות, וכן ס' ו-צ'. ומלבד שלש זוגות אלו, כל יתר האותיות באות מצורפות, בכיוון אחד לפחות – עפ"י בדיקה במחשב).

ומובא בתוס' המנהג לכתוב י"ב שיטות בגט, כמנין המלה 'גט'. (וע' בזה בשו"ת הרשב"א ח"ב צג; תשב"ץ ח"א ו וח"ב פא; ים של שלמה כאן ג). והביאו בשם הגאונים טעם בדבר, משום שזהו 'ספר כריתות' – שיעור הכריתות וההפסק שיש בין הספרים, היינו, ארבע שורות המבדילות בין חומש למשנהו. וספר דברים – כתבו – אינו בחשבון, שאינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה. תוספת באור לדבריהם: כל שאר הספרים מתחילים ב-ו' החיבור, המורה על המשך לספר הקודם, שכולם חטיבה אחת המופסקת באמצעה. מלבד דברים המתחיל ב'אלה הדברים', שהוא חטיבה לעצמה. ולכן ההפסקה שבין במדבר לדברים אינה נחשבת הפסק, שאין 'הפסק' אלא המפסיק בין דברים מחוברים, כמו גט הכורת בין הדברים. אבל ספר דברים הוא ספר לעצמו, שהוא משנה לכל התורה. (דוגמא לדבר: ארבע מינים; לא נאמר ו' החיבור אלא ביחס לשלשה, אבל האתרוג אינו מחובר להם. ועל כן אינו נאגד עמם ביחד). (עלה יונה (לר"י מרצבך), עמ' רנב).

(וע"ד הרמז: כיון שאיש ואשה שזכו – שכינה ביניהם, כמו שדרש רבי עקיבא (סוטה יז) מה-י' שבאיש וה-ה' שבאשה, נמצא שההפרדה ביניהם הרי היא כהפסק בשמו הקדוש (שעל כן התירה תורה מחיקת שם שנכתב בקדושה, לשים שלום בין איש לאשתו, שלא ייאלץ לגרשה. והוי כמוחק ע"מ לקיים, כמובא). ואף התורה, הרי היא כולה שמותיו של הקב"ה, כידוע. ולכן אותו ספר שכורת שיעורו כשיעור ההפסק בשמות הקדוש, היינו, בתורה, שהוא 12 שורות. וזהו 'ספר כריתות' – ספר ששיעורו כשיעור הכריתות שבתורה).

דף ג

הערות ובאורים בפשט

'מעיקרא מידק דייק ולא אתי לאורועי נפשיה' – מפרוש רש"י (וכן מתוס') נראה שהדברים מתייחסים לשליח, שמדייק מעיקרא שהגט נכתב כהלכתו ולא מביא עצמו לידי תקלה. והרשב"א פרש שהדברים מוסבים על הבעל, שלא יבוא להוציא לעז. (ע' חכמת שלמה ועוד)

'בדין הוא דבקים שטרות נמי לא ליבעי כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: עדים החתומים על השטר, נעשו כמי שנחקרה עדותן בבית דין, ורבנן הוא דאצרוך' – מכאן מוכח, שכל שטר הבא לבית דין, אף על פי שאין החתימות מוכרות להם, מן התורה כשר הוא ואין צריך לקיימו. (תוס' כתובות כח. ד"ה קיום).

ועוד מוכח, שאפילו כשבעל השטר טוען 'מזויף!', מדאורייתא אין צריך קיום, שהרי כאן החשש שיבוא הבעל ויטען כן, ועל זה אמרו (ע' להלן ו:): שלא משגיחים בטענתו כלל, משום דריש לקיש וכו'. (שו"ת מהרי"ק עד; ש"ך חו"מ מו סק"ט).

ואמנם, שיטת רבי אביגדור כהן-צדק (מובא בהגהות מרדכי – קדושין תרס"ה, ובפוסקים) שכשטוען בעל